

бо авторка «завзято змагалася за те, що європейською літературою було у всьому об'ємі досягнуто понад два десятиріччя перед тим»^{*}.

Та хіба важили для Кобилянської в той період її життя «змагання» в літературі?.. Навіть ті, які надавали руху національному письменству, які покликані були його розширити в плані тематики і образів чи стильових параметрів?.. По смерті матері, улюбленого брата Володимира й батька вона трималася за творчість як за єдину надійну силу, що їй не спроневірилася.

Пострілена *серна*, женучи лісом і лишаючи кровавий слід, таки впала...

«Послідні лілії молодих іще почувань», які видобула авторка зі своєї душі, нагадують ті подаровані професором Чорнаєм «водні рожі», що розлетілися навсіді із розбитої в друзки вази. Аглая-Феліцітас ще намагалася їх порятувати...

Однак світ руйнувався невблаганно й неухильно, світ рухався до катастрофи. Кобилянська передчувала ті зміни. Смерть Аглаї-Феліцітас, «славної п'яністки», стала у творчості письменниці провісницею багатьох інших трагедій, яким відтоді знаходилося місце чи не в кожному її новому творі, написаному вже під час Першої світової війни.

Світлана Кирилюк

^{*} Костецький, Ігор. Стефан Георгіє. Особистість, доба, спадщина // Вибраний Стефан Георгіє. У 2 т. / Упор. і комент. М. Р. Стеха, передм. М. Р. Стеха та Я. Грицака. — К.: Українські пропілеї, 2005. — Т. 1. — С. 134—135.

ПОВІСТЬ У 3-Х ЧАСТИНАХ

◆ ЧАСТИНА ПЕРША ◆

Аглая-Феліцітас і Ольга Федоренко, близнички з-поміж тринадцятих дітей, були найздоровіші з-поміж скрофулічних, з поверховності гарних сестер і братів, з чорним кучерявим волоссям по батькові (з роду колись вірменського чи румунського), тонкокісткі, худорляві, з тенденцією до високого стрункого росту. У всіх дітей був слух музикальний. Але майже феноменальний був він у обох сестер, близничок Аглаї-Феліцітас і Ольги. Всі в хаті грали або щонайменше співали. Всі що до одного. Ріжниця в хатній музиці була лише та, що по разові зачувалася з отвертих вікон соната Бетховена, штука Ліста, вправи Фільда, Гельмера, баркароли Баха, а по разові знов дрібонькі вправи, ударом і грою малих ручок і супроводом такого ж голоску. Се були менші брати і сестри, котрі

так само сиділи при розбитім фортеп'яні, підтягаючи від часу до часу під час гри клавiші, що тут і там западалися, виграваяючи при тiм найспокiйнiше завдану лекцiю фортеп'янову або спiву чи там скрипки далi.

Жадно не нарікало вголос на подлий iнструмент.

Жадно. Кожде знало, що се все одно, що до голих стiн відкликатися або горохом об них кидати. В домі Федоренків було з давен-давна відомо, що там від смерти бабуні Грічану, матерi теперiшньої панi Федоренко, робилося для дiтей якнайменше, щоб зате тим бiльше побiльшувано масток, — не для кого iншого, як, власне, знов для тих самих «дiтей».

Прегарні килими домашнього виробу прикрашали стiни, долiвку і дивани дому панства Федоренків. Одначе коли найстарша донька віддавалася і прохала в матерi хоч оден килимочок... хоч «на показ» знайомим в чужинi, куди виїжджала з чоловiком, мати і тодi доньцi відмовила. «То я все для дiтей тримаю, — була її спокiйна відповідь. — Вони молодшi, як ти. Остануться, може, в гiршiм положеннi, як ти; а тобi, коли хотiлося вийти замiж за чоловiка, за котрого сама хотiла, нехай вiн справляє килими. Я ще жива. По моїй смерти не ворогам припаде мiй масток, а вам, дiтям моїм. Тепер ще нiчого нема. Для нiкого нема; то повинно розумiтися». І вони всi розумiли; від найстаршої до наймолодшого. Змалку, як лиш почали розумiти свою матiр. І вона — найстарша донька — зрозумiла... вийшовши замiж з дому без шелюга, без «вiна», хоч би і якого скромного. Зрозумiла рiвночасно, що родичi радi, що позбулися одної голови з хати, а «не дати» вони не тому не дали, що буцiмто «не хтiли»... а тому, що, як казали,

вона вийшла за чоловiка проти їх волi. Або знов. Вдома продавалися господарські здобутки, як: набiл, овочi, мед і т. i[n.], однак щоб котре з дiтей одержало в час зошит, книжку або хоч би сяку-таку одежину, — се було виключено. Все мусило, зокрема дiтьми, виборюватися, виплакуватися, випрохуватись, огiрченими здержуваними словами-сльозами. Одним словом, у п[ан]ства Федоренків було неначе все навiдворот, як у iнших людей, неначе все догори ногами поставлено. Батько Федоренко, колись талановитий технiк і рисовник (тепер, як сам собі говорив, вже на «пенсiї»), ходить по своїм великiм саду, босоногий, лиш в шароварах і сорочцi, жиє для свого саду, винограду, рубає дрова, працює лiтом коло сiна... а від часу до часу зачитується в глибоко фiлософiчних дiлах Спiнози, Шопенгауера, Декарта і i[n.] і малює опаленими, незручними вже руками олійними красками портрети деяких своїх дiтей або краєвиди.

Для нього його дiти майже не iснують. Лiтом жиють чи не цiлими днями в саду під голим небом, мов циганята, а зимою збиті в одній кiмнатцi, щоб прочi гостиннi не валялися; і вiн ними так мало цiкавиться, як горобцями на даху. «Десь там пішло одно з другим, — відказує байдужно, як хто з хатних або знайомих за котрим спитає. — Господь їх знає. Не менi собі ними голову клопотати».

Гарна, в порядку і чистотi удержувана хата з величезним опарканеним садом, се була та, повна таємничости, болю, смiху і музики оселя... з-поза котрої, з винятком батька, лиш десь-колись виходила, гарно прибрана, на великi закупна мати, а дiтвора, з винятком учащаючих

до школи, — ніколи. Чемні і слухняні, з поверховністю, як ті дикі чорні або і білі (мати була ясної вроди) птахи, — можна їх було з сусідніх домів хіба в двох випадках бачити. Раз, як котре драпалося за овочами по високих деревах зручно, або знов лиш самі круглі їх кучеряві головки і чорні, осмалені рученята, коли силкувались лізти на паркан, щоб звідти поглянути на інший світ, як той, котрого загородила мати «тяжкими грішми від злодіїв». Але довго не давали себе оглядати. Знаходився хто припадком в притикаючій до їх оселі саду, вони зникали блискавкою, щоб за недовгий час показатися, а радше мигнути малою головкою знов лиш по ніс, посвітити чорними цікавими очима вкруги, а там так само щезнути з горизонту паркану.

На самоті, без товариства, як виключно свого, без чужого впливу, виростало потомство родини Федоренків; хорувало, знов видужувало, умирало, а все існувало.

Пані Федоренко, з родини почасти і румунської, в молодім віці захоплена палкою любов'ю молодого техника і маляра, віддалася вчасно, і від того часу жила буквально на те, щоб приводити дітей на світ і плекати їх. Одні, як сказано вже, родились, другі вмирали, треті нездужали, а все їх було. Доки жила її мати, енергична пані Грічану, вона дуже мало займалася ґаздівством. Всім займалася перша. Вона рядила ґаздівством, виарендовувала поля, продавала господарський матеріал і справляла що було кому треба. Між тим коли її донька дбала більше про дітей, себе і красу кімнат. Молода і гарна, держалася далеко від грубої господарської праці, висиплялася досхочу і, як сказано, плакала лише діти, цвіті в своїх кімнатах і квітнику. Коли ж

пані Грічану померла, а дітей найшлася громадка, в ній прокинулась пристрасть збивати гроші і витворяти маєток для тих же дітей, котрих остаточно не осталося у неї більше, як точно дев'ятеро.

Хлопці Федоренкам, окрім одного найстаршого, не вдавались. Але що той, добившись хліба, наvertsався дуже рідко в батьківську хату, батько махнув рукою, немов він не був ніколи його сином. Другий, молодший, був неохочий до науки. Чи був він тому винен, чи інші впливи, ніхто не знав; але він репетирував кілька разів в школах, а остаточно розвинувшись в гарного, темнолицього юнака, що не видержував в жаднім закладі, куди б його батьки і не випихали, жив чисто бурлацьким життям. Гостював театр в місті — він прилучався до трупи за статиста або співака і держався його на час. Треба було десь визначитися фізичною силою — він йшов туди і в заклад.

Від часу до часу з'являвся в домі, відбирав у матері останній гріш, продавав нишком дещо з її постелі або знов тут і там гарний килим, над котрими дрижала, і зникав на час з дому. Мати заливалася слізьми, відказуючи гірко на сина, не забуваючи при тім ані на хвилину своїх ключів з рук. Ломала з театральністю, до котрої мала нахил, руки і помагала синові з хати уходити. «Йди, бо повиносиш все з моєї хати», — жалілася. Відтак цілувала сина, пхала гроші в руку і... отверала двері. «Іди і не приходь мені наново перед очі», — говорив батько, опускаючи резигновано голову на груди. — Що робиш, все для себе робиш. Мені що до тебе?»

З дівчатами їм ліпше велося. Найстарша віддалася, не взявши, як сказано, від родичів ані зломаного шеляга.

Друга — негарна, була вчителькою; осталися лише дві близнички, на котрі покладала мати всю надію, що хоч бодай одна з них впровадить зятя з золотим ковнірем у хату. Інші хлоп'ятка і дівчинка були ще малі. Працьовита і ощадна до хоробливости, вона жалувала дітям кращої поживи і, вмiсто відживлювати їх якнайкраще і дбати про їх дальше здоров'я, вона майже фанатично збільшала і розширювала господарство, встаючи на зорях та вештаючися між прислугою, мов перший завідатель Бог зна яких маєтків, ганила її, спорилася з нею, а остаточно запрягалася до найтяжчої праці з ними враз.

Але пані Федоренко любила в деяких хвилях репрезентувати і даму в своїй хаті. Се особливо, коли заходив хто чужий в її гарні, обширні, гарно поприбирані кімнати. Хоч траплялося і таке, що шановний гість виживав по часові і годину на паню дому... вона не з'являлася скорше, заким не виросла на її голові зачіска повної моди, не опинилася на ній гарна, першої моди туалета, а її свіже і добре удержане обличчя не було (щоправда, дуже зручно) покрите білим або рожевим пудром. Ввійшовши так перед гостя, вона починала акторувати. Говорила поважно, вдивляючися довго в лице гостеві з поважними панськими рухами, і говорила неправду. Передовсім на кошт дітей. Які в неї добрі і вчені діти, як їх утворення їй багато коштувало; як вона їм під тим взглядом ніколи і нічого не відмовляла, дає повними руками. З яким успіхом вони здають іспити. Люди її тих дітей завидують і т. п. Лиш фортеп'яні і скрипки в її хаті були вже не найдобріші і ще не заміняні новими інструментами. Лиш вони одні, але і то наступить поволі. Станеться непримінно;

чи не знає, примір[ом], шановний гість, яка фірма новочасних фортеп'янів найліпша, розуміється перворядна? Бо вона лиш в такій хтіла б інструмент закупити, а так само і скрипки. Се послідне для її напричуд талановитих доньок-близничок Аглаї-Феліцітас і Ольги, особливо Аглаї-Феліцітас. «Діти! — кликала вона (називаючи кожде по імені) по-театральному, завертаючи голову через плечі. — Ходіть-но сюди!» А коли обидві кликані не з'являлися (бо або не мали на разі в що гарно одягнутися, або пішли до школи, або лекції давати, щоб заробляти на кращу одежину, або т. і[н.]), мати оправдовувала їх, що, певно, сидять десь далеко в саду і працюють. «Бо шановний гість мусив знати, що обидві вони малярки», дарма що обох, лаючи, гнала від паперу і вугля, котрим вже завчасу почали орудувати, унаслідивши по батькові не лиш музикальний, але і малярський талант.

З близничок померла по довшій недузі Ольга, і лишилася її молодша сестра Аглая-Феліцітас. Се була талановита чорноволося дівчина з рівними чорними бровами, очима подовгуватими, що, як говорили про них, «забирали одну часть лица для себе», і устами рухливими. Барва лица — слонової кости.

Укінчивши учительську семінарію, грала попри то вже і класичних музиків, а за скрипкою тужила, мов циган. Помежи тим всім малювала, не вчившись ні в кого, пізними ночами гарні картини, доки не захоплена на «злочинстві» матір'ю, не вибита за випалювання петролеума, не закинула малярства чи не на все. Її

Шамота́тися — смикатися, шарпатися

Шарі́тка — квітка едельвейс

Шафі́ровий — сапфіровий (синього кольору)

Ше́люг — шеляг, тут: гроші

Шпорт — спорт

Шпо́ртсман — спортсмен

Шту́ка — мистецтво

Ще́зник — персонаж слов'янської міфології, нечистий

*Світлана Кирилюк. У пошуках щастя,
або «Чорна зізда» Ольги Кобилянської* 5

За ситуаціями 17

Ідеї 212

Примітки. 235

Пояснення слів 274